

за їхню щоденну працю стали родинні свята, накриті столи, цікаві дискусії на різні теми. Разом із Морозами читач відчуває смак здорової сільської їжі: хліба, сала, ковбаси, борщу.

Кожне свято в цій родині супроводжується дотриманням усіх народних традицій і звичаїв.

Джерела та література

1. Клапчук С. М. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука та ін. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання – Прес, 2002. – 351 с.
2. Костюк Г. Образотворець «времени лютого» / Григорій Костюк // Українське слово. – Кн. 2. – К. : Рось, 1994. – С. 499–514.
3. Самчук Улас. Ost. Трилогія / Улас Самчук. – Т. 1. Морозів хутір. – Тернопіль : Джура, 2005. – 452 с.
4. Пінчук С. Жанрові особливості Самчукових романних трилогій / Степан Пінчук // Волинські дороги Уласа Самчука. Збірник. – Рівне : Азалія, 1993. – С. 4–18.
5. Самчук У. О. Юність Василя Шеремети / Улас Олексійович Самчук. – Мюнхен : Прометей, 1946. – 156 с.

Пасечник Елена. Семейные праздники – элемент культуры украинского народа в романе Уласа Самчука «Морозов хутор» и славянский контекст семейных обрядов. В статье анализируется роман «Гомера XX века» Уласа Алексеевича Самчука «Морозов хутор» в таком ракурсе, как соблюдение славянских семейных обрядов. Доказано, что украинский писатель-эмигрант в совершенстве знал традиции и обычаи украинского народа, которые тесно связаны с обрядовыми традициями русских и поляков.

Ключевые слова: Улас Самчук, роман «Морозов хутор», Рождество, Пасха, украинский народ, поляки, русские, традиции, семейные праздники, обряды.

Pasichnyk Olena. Family Holidays – the Element of Ukrainian People Culture in the Novel «Moroziv Khutir» by Ulas Samchuk and Slavic Context of the Family Rituals. The novel «Moroziv khutir» by «Homer of the XXth c.» Ulas Samchuk in the perspective as compliance with Slavic family rituals is analyzed in the article. It is proved that the Ukrainian writer-emigrant perfectly knew the traditions and customs of the Ukrainian people, closely related to the rituals of Russians and Poles.

Key words: Ulas Samchuk, the novel «Moroziv khutir», Christmas, Easter, Ukrainian people, Poles, Russians, traditions, family holidays, rituals.

Стаття надійшла до редколегії
06.02.2013 р.

УДК 811.161:81'255.4

Оксана Приймачок

Безеквівалентні компоненти як вияв інтертекстуальних зв'язків оригіналу та перекладу

У статті здійснено детальний опис безеквівалентних компонентів художнього перекладу, які репрезентують тісний інтертекстуальний зв'язок з оригіналом. При аналізі перекладу з близькоспоріднених мов (української та російської) виявлено такі одиниці інтертекстуальності: оніми, слова-реалії, фразеологізми, паремії, специфічні словотвірні моделі й форми слів, синтаксичні конструкції, цитати, епіграф. Досліджено способи перекладу інтертекстуальних одиниць.

Ключові слова: слов'янський переклад, безеквівалентний компонент, інтертекстуальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роль художнього перекладу в аспекті зв'язків між літературами важко переоцінити. Ідеться насамперед про те, що переклади літературних творів з однієї мови на іншу не тільки демонструють такий зв'язок – вони його просто забезпечують. Культурні та літературні зв'язки – це завжди діалог, а він без перекладу неможливий. Тому сьогодні художній переклад визначають як «найважливішу форму літературних і культурних зв'язків у сучасному світі, як провідний фактор літературного взаємопізнання» [1, с. 206]. Не викликає жодних сумнівів те, що художній переклад – це складний творчий процес, у котрому перекладач мусить перейнятися всіма тонкощами змісту й форми оригіналу та створити зовсім новий текст, де в ідеалі

всі ці тонкощі мають бути збережені. Однак ідеальних перекладів не існує хоча б у тому сенсі, що не все можна перекласти, бо далеко не все в одній національній культурі та мові має прями відповідники в іншій. Звідси – проблема так званих безеквівалентних елементів в оригіналі та їхньої подальшої долі в перекладі. Як правило, такі неперекладні одиниці мають знаковий характер, і знехтувати ними означає перевернути зміст оригіналу, занести його національний колорит і знівелювати особливості ідіостилю автора.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У перекладознавчих студіях кінця ХХ ст. є чимало цікавих спостережень і справжніх знахідок щодо подолання певного мовного бар'єру, створеного безеквівалентною лексикою (С. Влахов, О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, В. Коптілов, В. Радчук, С. Флорин та ін.). Однак ця проблема зазвучала зовсім по-новому у світлі теорії інтертекстуальності. Якщо будь-який текст містить інтертекстові елементи, то переклад є інтертекстом за своєю суттю, тому він повинен мати запозичені з оригіналу неперекладні одиниці – концептуально важливі й культурно значущі. Це тільки на перший погляд може здатися, що близькість культур і мов (української та російської) автоматично знімає більшість проблем у відтворенні національної специфіки оригіналу. Визнаний класик міжслов'янського перекладознавства М. Рильський зазначав: «Усякий хоч трохи досвідчений перекладач знає, що переклади з близьких мов – найтяжча річ. В'яже тут саме оця близькість мов, оця спокуса можливості перекладати слово в слово – можливості часто ілюзорної» [2, с. 141]. Перекладознавчий аспект став невід'ємною складовою частиною сучасної літературної компаративістики (Р. Гром'як, Д. Дюришин, М. Лановик, І. Левий та ін.), оскільки переклади художніх творів – це особливий спосіб вираження сприйняття іншонаціональних тенденцій розвитку.

Мета цієї наукової розвідки – охарактеризувати безеквівалентні національно марковані компоненти перекладу роману Михайла Стельмаха «Чотири броди» російською мовою [3].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Творчій спадщині М. Стельмаха дуже пощастило, адже перекладами його романів свого часу займалися справжні майстри своєї справи: Н. Андрієвська, В. Россельс, Л. Сабадаш. На думку критиків, перекладачі «виконали свою нелегку роботу з відчутною тенденцією зберегти в російському слові характерні прикмети ідіолекту автора, його народномовну основу, його самобутність, зберегти український національний колорит мовленнєвої системи першотвору» [4, с. 56]. Зрозуміло, що ефективне відтворення тексту оригіналу іншою (навіть близькопорідненою) мовою здійснюється не через механічний пошук лексичних чи граматичних відповідників, тим більше, що їх узагалі може й не бути. Художній переклад тому й має особливий статус і не належить до суто практичної міжмовної комунікації, оскільки він наділений естетичною багатозначністю. Ота естетика першотвору інколи примушує перекладача навмисне відмовлятися від запропонованих словниками чи граматиками еквівалентів, бо вони стилістично в цьому перекладі неприйнятні. Саме тоді у високохудожніх перекладах і з'являються національно марковані елементи, здатні зберегти той колорит першотвору, що робить його надбанням не тільки своєї культури й літератури, а й дає змогу ознайомити з ним іншокультурного читача.

Найяскравішим компонентом в арсеналі безеквівалентних одиниць є, безумовно, ономастикон художнього твору. Якщо в природній мові власна назва не пов'язана безпосередньо зі змістом, а лише з денотатом, то актуалізація цього зв'язку в поетичному мовленні стає одним із засобів характеристики персонажа, а не тільки його індивідуалізації та ідентифікації, як в узусі. Ономастичний простір роману «Чотири броди» представлений переважно антропонімами, більшість із яких (особливо якщо вони відрізняються від російських відповідників) у перекладі подано в автентичному українізованому варіанті. Наприклад: *С пшеничного поля Данило* *взглянул на болото, густо проросшее туманом. – Данилко, уже скоро солнце взойдёт. А вот и Миколка бежит, придерживая шлейку на штанишках... – Михайло! Михайло Чигрин!* – удивлённо воскликнул дед *Корний*. *К нему, покачиваясь, не то шла, не то плыла Василина. А я Дмитро Лелека. Теперь видно – в нём сидит не Ивась, а незнакомый парубок. Левка* *Биленка помнишь? А того хлопца случайно не Юрком зовут? Анитой себя окрестила: не Ганна, не Ганнуся, а подавай ей Аниту. Там на них и набрёл наш Марко. Это, Петрик, нам дядько Данила принёс. Друзья обнялись, более сильный Василь* *легко приподнял Данила. – Олена, ещё и завтра день будет, угомонись на сегодня. Прочь отсюда, Петро, – будто сердится девушка. Жду Яринку, и хлопцев, и своего непутёвого с поля. К этому были способности у бывшего гласного земской управы Оникия* *Безбородько. – Где ж, Микола Константинович, люди? Это был чернобровый весельчак Демко* *Бойко. Гордий* *посмотрел на небо – какую погоду оно*

предвещаает? Національні антропоніми в перекладі, як бачимо, здебільшого транслітеруються, що є нормою в сучасній перекладацькій практиці.

Топонімів у романі небагато, вони так само транслітеруються: *И всей-то родни остались у Данила бедовая тётка Марина в **Копайгородке** да двоюродная сестра Оксана в присёлке. Барин... родом был с **Литиницины**, ходил в либералах... Вся отава, кроме **Кругликова урочища**. Это меня так на **Золотой Липе**, откуда батько твой не вернулся. Он с саблей в руке проскакал от **Донца** до **Збруча**.* Єдиний космонім у перекладі подано в українській традиції: *Далеко на той стороне, под **Чумацким Шляхом**, как на забытой картине, из синего вечера прорастает одинокая хата-белянка.*

З-поміж апеллятивної лексики (так звані реалії), напевно, найуживанішу тематичну групу складають типово українські назви осіб за ознаками статі, віку, спорідненості, свояцтва, родинного стану тощо. Без таких слів важко уявити собі традиційне українське село з його патріархальними законами, типовими стосунками в родині, у побуті. Наприклад: *Только неряхи пялили глаза на **дивчину**: полоть и то в чистой сорочке выходит! Это она так **парубков** завлекает, – шипели завистницы, видя, что ни один из **хлопцев** не пропустит Оксану мимо...– Это что, так смешно, **дядько**?– сдвинул стрельчатые брови Ярослав. Время от времени какая-нибудь **молодица** бросалась к берегу, поднимая с травы беленький узелок. – Чего вы, **батько**, сегодня такой нетерпимый? Вечер добрый! Не прогоните **примака**? На татарском броде неожиданно послышался всплеск весла: наверное, влюблённые **молодята** встречают свою ночь...Так хорошенько потряси года, милостивый государь и почтенный **пан**. Вот над казанком, под которым дышит пламя, склонилась **бабуся**. Может, сказать **жинке**, чтобы принесла вам повечерять? Я хоть и на деревянной ноге, а семьёй Бог не обидел: растут **хлопцы**, как на дрожжах! – Куда это вы, **татуня**, спозаранку уже потащились? Мама, а этот дядя не наш **тато**? – **Девчатки**, я не гостинца, а списочек принёс вам. – Добрый вечер, **дедусь**. На полатах зашевелился кто-то, потом на пол соскочил взлохмаченный **хлопчик**. – Ты ж только не очень болтай при ней, больше глазами да ресницами пряди – эта работа всем **девчатам** нравится.*

Наступну групу транслітерованих чи транскрибованих у перекладі реалій складає так звана побутова лексика на позначення понять, характерних для українського села першої половини ХХ ст. Це насамперед лексеми з конкретною семантикою знарядь праці, начиння, інструментів і пристосувань, природних та рукотворних об'єктів, продуктів харчування, характерних для сільської місцевості та сільського господарства. Наприклад: *За татарским бродом из сизого **житя**, из алого мака рождается месяц, а на казачьем кургане, словно из поверья, как изваянный, встаёт старый **ветряк**. Ещё доньше седеет от печали жито над ханским и чёрным **шляхами**. Но и по сей день в **хатах-белянках**... печалются матери котовцев и червонных казаков... – Не я Святой вечер сделал грешным, – ответил отец и разлил в гранёные **чарки** настоящую на травах **горилку**. Они вошли в **садок**, где между тенями деревьев голубовато дымились промёрзшие лунные полянки. Оксана подошла к детям, поправила на них **ряднину**. Нынче вдоволь будет **ветряку** работы, намашется он крыльями, нагрохочется жерновами, приветливо встречая **хлеборобов**. Из чужой **криницы** легче воду черпать, чем свою выкопать. Ярнка остановилась возле своих ворот, прислушалась к **хате** и к **клуне**... Лоцинами да **левадками**...петляет Михайло и сторожко пробирается к своему жилищу. Подал голос старый бондарь, у которого **чуприна**, усы и борода закрыли всё лицо. Хоть бы не сговорились против него **цибульники**, как Лавринова пара. Неподалеку от **бублейниц** и **паляничниц** застонала лира...**Бублички** с маком, сами во рту тают! Повторите, что у людей уже есть чёрный хлеб и седая **паляница**. Не протёрла ль на льду **чёботки**? Хата у меня весь год **чернобривцами** пахнет. Я тебе ещё торбочку принесу: там хлеб, кусок сала, **рушник**...Ещё возил твой батько будёновку для тебя и пучок душистой травы, которую называл **евшан-зельем** – зельем любви к родной земле. Магазанник... сбросил обшитую кожей **свитку**, завернул в неё сундучок и начал копать яму. С такими мыслями он вошёл в жилище, положил в карман свежую **пампушку**...Подходя к лесничеству, он вдруг остановился на **стежке** и вспомнил встречу с Данилом Бондаренко. – Хлопцы, прячьтесь по всем **закуткам**, а то Магазанник собирается войной на нас! Уже при луне он подошёл до одного из самых больших **ставков**, что вокруг был обсажен деревьями. Сегодня лесник приехал не столько покупать, сколько прицениться к **цибуле**. Выпьешь за **косовицу**, отпразднуешь **зажинки**, да и думай о **кожухе**. Лодка уткнулась в берег, который так и высвечивал серебром **вербовых котиков**. Надо мужу **вечерю** готовить.*

Цікаво, що, крім реалій-українізмів із конкретною семантикою, у перекладі збережено чимало лексем з абстрактним значенням, наприклад: *Да нет сил отвернуться от богатства, хотя на нём и сидит его лихо. У Оксаны он хочет найти для себя душевный **затишек**, да вряд ли его душа где-нибудь найдёт покой. Теперь он нищим стоит перед своей **недолей**. – Это не я, это **доля** моя печалится... С какого же поля попало такое **диво** в ярмарочную суетню? Девушка всматривается фиалковыми глазами, в которых слились и доверие, и **сполох**, и вечерние чары. Тогда ещё верилось, что немецкие шарабаны привезут к нам и гетмана, и **самостийность**. Имея за плечами торбу, можно богатеть и такими **думками**. Ярослав прослышал, как показал себя Магазанник на службе в **державной варте**. **Хворобу** и **гибель** принесут они вам, холоям и предателям!* Такі інтертекстові одиниці створюють специфічний настрій, бо звучать цілком по-українськи й разом із тим не сприймаються як зовсім чужі.

Загальновідомо, що зменшувально-пестливі форми слів набагато частіше використовуються в українській мові, ніж у російській, особливо багата на них фольклорна традиція. Тож, ураховуючи цей факт, перекладачі вводять до свого тексту такі лексеми, як *садок, зельечко, соловейко, криничка, чёботки, варенички, рученята, житечко, реченька, хлопчик, дивчинька, девчатки, дедусь, Ганнусенька* та багато інших.

Цілком логічно, що більшість безеквівалентних слів-реалій становлять іменники, оскільки називають предмети, явища й поняття. Тим цікавіше знайти в перекладі дієслова з виразно українським колоритом: *вечерять, кумовать, чумаковать, базаровать, дознаться, поновать, заклекотать, погомонить, журичься, спровадить, насупиться* та інші. Для російського читача вони не є абсолютно чужими, бо практично всі мають спільнокореневі лексеми в російській мові.

Крім лексичних національно маркованих одиниць, у перекладі є кілька фразеологізмів, відтворених через калькування зі збереженням найбільш значущих транскрибованих (транслітерованих) компонентів: *бесики заиграли, вербная неделя, играть в жмурки, увидеть краешком ока, правда и кривда, думу думать, лихая година, гвалт на всё село, послала доля, злая година, чтоб не накликасть лиха, не куёт, не мелете, корова языком слизала. У той же спосіб збережено в перекладі й деякі паремії: *Пока у бабы спекутся кныши, у деда не станет души. Гуси-гусенята, возьмите меня на крылья. Пусть тебя доля хранит от недоли. Бабы коханы, продавайте онучи драни. Были, небылицы да разные дурницы.**

Якщо лексичні українізми досить часто трапляються на сторінках російського перекладу роману «Чотири броди», то граматичні мають швидше епізодичний характер, що цілком закономірно, адже основною метою уведення національно маркованих елементів оригіналу в цей переклад є максимально точне відображення народнопоетичної розмовної стихії, притаманної практично всім творам М. Стельмаха. Найчастіше по-українськи звучать звертання, у яких ужито кличний відмінок іменника. Наприклад: *Вот так, **сынку**, воевали мы за учеников твоих... Эй, **хлопче**, перевези! А ты, **Сташе**, насовсем? Чего тебе, **божгий человек**? Нам, **старче**, некогда лясы точить. Ой, **мамо!** Ой! – испуганно зазвенел голос девушки. Вот спасибо, **парубче**, что не придётся чужих собак дразнить. Роман, **Романочку** мой... Отзовись же, **сыну**, заговори... Ой, **броде татарский**, два берега, два солнца тут, а жизнь одна...*

Ще однією перекладацькою знахідкою для відтворення національного колориту можна вважати збереження в перекладі більшості присвійних прикметників, які російська мова, на жаль, поступово втрачає. Наприклад: *Оксанины очи, Оксанин Владимир, Оксанин двор, Ступачов наскок, Семёнов отпрыск, Стахова кровь, бесов гусак, попова груша.* Подекуди трапляються також синтаксичні конструкції з українськими прийменниками (*опричь сердца, до нашей хаты, смеёшься с дурня, про мужа, понад берегом, поза огородами*), частками (*аж, эге, эге ж*), вигуками (*ой лишенько!*).

У романі «Чотири броди» М. Стельмах більше двох десятків разів цитує українські народні пісні, деякі з них – у повному варіанті, але більшість представлена тільки першим куплетом. Навіть епіграфом до твору стали народнопісенні рядки. Цілком природно й закономірно, що цей потужний український струмінь відтворюється перекладачем в автентичному вигляді.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Безеквівалентні компоненти в будь-якому перекладі – явище цілком виправдане й закономірне, оскільки засвідчує інтертекстуальні зв'язки з оригіналом. Якщо в неперекладному літературному творі основними прийомами інтертекстуальності вважають цитати, алюзії, ремінісценції, прецедентні одиниці, символіку тощо, то спостереження за

перекладними творами дає зовсім іншу картину. Наприклад, у перекладах з близькоспоріднених мов список інтертекстуальних одиниць виглядає так: оніми (антропоніми, топоніми), слова-реалії (як з конкретною, так і з абстрактною семантикою), фразеологізми, паремії, специфічні словотвірні моделі та форми слів, синтаксичні конструкції. Цей список може бути доповнений (як у нашому випадку) прямими цитатами й епіграфом.

Джерела та література

1. Основи перекладознавства : навч. посіб. / за ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.
2. Рильський М. Мистецтво перекладу : статті, виступи, нотатки / М. Рильський ; упор. Г. Колесник. – К. : Рад. письменник, 1975. – 344 с.
3. Стельмах М. Четыре брода : авториз. пер. с укр. языка Н. Андриевской / М. Стельмах. – М. : Сов. писатель, 1983. – 496 с.
4. Шиприкевич В. Лингвистические особенности русского перевода романа М. Стельмаха «Чотири броди» / В. Шиприкевич // Русское языкознание. – 1985. – Вып. 11. – С. 55–60.

Приймачок Оксана. Безэквивалентные компоненты как проявление интертекстуальных связей оригинала и перевода. В статье подробно описаны безэквивалентные компоненты художественного перевода, которые представляют тесную интертекстуальную связь с подлинником. При анализе перевода с близкородственных языков (украинского и русского) установлены следующие единицы интертекстуальности: онимы, реалии, фразеологизмы, паремии, специфические словообразовательные модели и формы слов, синтаксические конструкции, цитаты, эпитафия. Исследованы способы перевода интертекстуальных единиц.

Ключевые слова: славянский перевод, безэквивалентные компоненты, интертекстуальность.

Przymachok Oksana. Unequivalent Component as Manifest of Intertextual Interaction between Original and Translation. In this article unequivalent component of the belles-lettres translation is analyzed in detail. Unequivalent component manifests of intertextual interaction between original and translation. During research of the Slavonic translations the basic types of the unequivalent component are described, such as proper name, realia, idiom, saying and proverb, special derivation models and grammatical forms, syntax units, quotations and epigraph. Ways of translation of intertextual units are investigated.

Key words: Slavonic translation, unequivalent component, intertextuality.

Стаття надійшла до редколегії
15.02.2013 р.

УДК 82.091

Данило Рега

Мотив любові у творчості поетів-футуристів (на прикладі поетичної спадщини В. Маяковського, М. Семенка та Б. Ясенського)

У статті на основі маніфестографічного матеріалу проаналізовано місце поняття «любов» у світогляді футуризму, а також розглянуто любовну лірику поетів-футуристів В. Маяковського, М. Семенка та Б. Ясенського з метою аналізу спільних і відмінних рис функціонування мотиву любові.

Ключові слова: футуризм, мотив, любов, типологія.

*Кохання не любить щирости –
кохання любить гру.*

(М. Семенко)

Постановка наукової проблеми та її значення. Футуризм по своїй суті був жорстким і прямолінійним напрямом, в основу якого закладено конкретику й дію. Сентиментальні речі для його представників, якщо не чужі, то перебувають не на перших ролях у їхньому світогляді. Основними характерними рисами футуризму виступали урбанізм, техніцизм, «слова на свободі». Поряд із цими

01.02.2013 г.